

Oppalašdili guorahallan máná ja bearraša dili birra

Máná ja bearraša oppalašdili guorahallan veahkeha dovdát máná ja bearraša buresveadjimii váikkuheaddji áššiid ja vejolaš veahki dárbbuid. Guorahallama sáhtta álggahit gii beare sode-ámmátolmmoš ja dan veahkil sáhttit heivehit mánnái ja bearrašii heivvolaš veahkkedoaimmaid.

Skovi gažaldagaid ja áššiid mannat ovttas mánáin ja bearrašiin čađa jearahallama bokte sohppojuvvo deaivvadeamis. Skuvlla vejolaš ovddasteaddji vástida sutnje oaiuvilduvvon gažaldagaide čálalaččat. Sárgastallamiid oktiigeasu lea vejolaš geahčadit bearrašiin ovttas ja maiddá mángga suorggi áššedovdiioavkkus dahje eará fierpmádagas.

Skovis leat ollu gažaldagat iige leat dárkkuhus mannat čađa buot daid ovttas bearrašiin, muhto ámmátolmmoš baicce vállje dillái heivvolaš gažaldagaid ja dahká daid vuodul áššáigullelaš girjemiid. Gažadanskoviin sáhtta ávkkástallat mángga oktavuodas ja mángga deaivvadeamis.

Skovvi gávdno maiddá sámegillii.

Gažadanskovis leat guokte oasi:

1. Áicojuvvo veahki dárbu (ohppiidfuolahusa ámmátolmmoš ja oahpaheaddji)

Gii beare sode-ámmátolmmoš sáhtta ávkkástallat gažaldagaiguin veahkkin bearraša oppalašdili guorahallamis.

- Dillegovva (válddahallojuvvo dilli, man dihte leat dahkame dán dárkilut oppalašdili guorahallama)
- Dáládili válddahallan
 - » Oppalašdili čielggadeapmi
 - » Ruovttu njuolggadusat, rájit ja jándorritma
 - » Skuvlavázzin
 - » Ruovttubarggut ja dávviriid fuolaheapmi ruovttus
 - » Astoáigi ja skihpárgaskavuodas
 - » Ruovttu ja skuvlla ovttasbargu
- Oahpaheaddji válddahallan máná/ nuora dilis
 - » Dillegovva
 - » Skuvlavázzin ja oahppan
 - » Veahkkedárbbut ja veahkkedoaimmat
- Plána mo joatkit
- Miehtan
- Guorahallama leat leamaš dahkame (namma ja sajádat/ ámmátmahus)

2. Ovdadieđuidčoaggin dutkanárvoštallamiid buohta (dearvvašvuodafuolahusa ámmátolmmoš)

- Oktavuodadieđut
- Bearraša árga
- Máná/ nuora dálá doaibmannávcca dilli
- Máná/ nuora dálá dearvvašvuodadilli
- Árramuttut – mánnávuodas –nuorravuodas
- Lagašsoga buozalmasat ja čálganhástalusat
- Guorahallama leat leamaš dahkame (namma ja sajádat/ ámmátmahus)

lapha.fi

Lapin hyvinvointialue
Lapin buresveadjinguvvuo
Lapin pyeereestvaljeenkušvuo
Lapin pue'rrvääjjamv'vdd

Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus

Euroopan unionin
rahoittama
NextGenerationEU

Áicojuvvo veahki dárbu (ohppiidfuolahusa ámmátolmmoš)

DILLEGOVVA

- Dálá dili oanehis válddahallan iežat sániiguin (manin mii leat dál dás)
- Mital iežat sániiguin erenomáš fuola/ dili birra, mii lea mielddisbuktán dán muddui (válddahala fuola/ dili ja man guhká dat lea bistán ja maiddái válddahala manin dovddat ahte dát lea fuolla, mii gáibida guorahallama)
- Mii lea fuola lassin du/ dutno/ din dálá bajimus dovdu ja manin?
- Válddahala dutno/ din sávaldagaid veahkehan dihte máná/ nuora/ bearraša dili ja manin sávvebeahhti/ sávvebehtet dáid vugiid veahkin?

DÁLÁDILI VÁLDDAHALLAN

Oppalašdili guorahallan

- Geainna máná/ nuorra ássá?
- Geat máná/ nuora bearrašii gullet?
- Giella, man bearraš geavaha árgabeaivvis (ruovttugiella)
 - » suomagiella » ruotagiella
 - » davvisámegiella » engelasgiella
 - » anárašgiella » eará, mii?
 - » nuortalašgiella
- Man eará giela/ suopmana bearrašis hállat/ hupmat (márggagielatvuhta)
 - » suomagiella » ruotagiella
 - » davvisámegiella » engelasgiella
 - » anárašgiella » eará giella, mii?
 - » nuortalašgiella » suopman, mii?
- Mo din bearraša árgaritma, boradeamit, oadđin ja lihkadeapmi lihkostuvvet?
- Makkár ruvttuáigái gullevaš vierut din bearrašis leat? Makkár njuolggadusat leat sohppojuvvon mánáin/ nuorain? Mo čuovvubeahhti máná/ nuora somesisdoalu, maid son geavaha?
- Mo din bearrašis lea vuhtiiváldon, ahte máná/ nuorra ja vanhemat doarvái besset áhpáiduvvat?
- Makkár vuogit dis leat ovtastallat bearrašin?
- Makkár ságastallanoktavuohta máná/ nuora ja vanhemiid gaskkas lea? Mitalago máná/ nuorra iežas jurdagiid, fuolaid ja morrašiid?
- Mat leat din bearraša nana bealit? Mat leat dutno máná / nuora nana bealit?
- Leatgo árggas dáhpáhuvvan nuppástusat, mat sáhttet váikkuhit ja oidnot máná/ nuora árggas?
- Makkár veahkkedárbbut dis leat aiddo dál bearrašin?
- Maid bálvalusaid gaskka sávašeidde eambbo ovttasbarggu din bearraša áššiin?
- Mat dutkamušat mánái/ nurrii leat dahkkon juo ovdal (psykologa, hállanterapiija, doaibmanterapiija)?
- Man veardde doai vanhemat geavaheahppi vahkus alkohola dahje eará gárrenávdnasiid?
 - » Geavahitgo máná/ nuora oappát ja vieljat dahje áhkut ja ádját gárrenávdnasiid? Mo dát oidno bearraša árgabeaivvis?

Vánhenvuohta

- Mo doai vánhemín veadjibeahhti ja makkár lea dutno oppalašveadjin aiddo dál?
» FUOM! Muite dárbbu mielde fállat rávvejuvvo iešdikšuma ja rávve eará dárbbášlaš bálvalusaid ollái
- Makkár veahki leahppi ožžon vánhenvuhtii?
- Makkár veahkki dudnos dál lea vánhenvuhtii?
- Makkár veahki dárbbášeahppi vánhenvuhtii?

Ruovttu njuolggadusat, rájit ja jándorritma

- Mo din bearrašis boradeamit mannet, makkár vierut dis leat borademiin? Borrágo mánná/ nuorra jeavddalaččat? Leago boradeamis muhtin fuolla?
- Mat leat máná/ nuora eahketrutiinnat ja vierut go lea nohkkanáigi? Mannágo áiggi nohkkat? Oađđágo doarvái ollu? Leatgo nohkkanáiggiid birra nákkut ruovttus? Leago geahpas lihkkat bajás iđđes?
- Leatgo mánás/ nuoras ruoktotmáhccanáiggit ja doahttalago son daid?
- Doahttalago mánná/ nuorra oktasaš soahpamušaid?
- Mo árgga doaimmat lihkestuvvet? Mo válddahalašit máná/ nuora doaibmannávcca (psyhkalaš, fysihkalaš, sosiála. kognitiivalaš)?
- Leahppigo fuomášán erohusaid máná/ nuora doaibmannávccas iešguđet birrasiin (omd. ruoktu, sadjásašfuolahusa ovttat, skuvla, astoáigge doaimmat)?

Skuvlavázzin

- Mo du mielas máná/ nuora skuvlavázzin lihkestuvvá?
- Makkár mielain mánná/nuorra vuolga skuvlii?
- Makkár mielain mánná/ nuorra lea skuvlla maŋgel?
- Leago fuolla das, ahte mánná/ nuorra lea dávjá eret skuvllas dahje dávjá maŋŋona skuvllas?
- Leatgo mánás/nuoras skihpárat skuvllas?

Ruovttubarggut ja dávviid fuolaheapmi

- Bargágo mánná/ nuorra leavssuid jeavddalaččat? Man ollu mánás/ nuoras váldá áiggi bargat leavssuid?
- Bivdágo mánná/ nuorra veahki leavssuide?
- Leatgo leavssut mánná/ nurrii heivvolaččat, menddo váddásat dahje menddo álkit?
- Leago mánná/ nurrii álki bargagoahhtit leavssuid?
- Veadjágo mánná/ nuorra bargat leavssuid loahpa rádjái?
- Doallágo mánná/ nuorra ollu bottuid leavssuid bargadettiin?
- Mo mánná/ nuorra fuolaha iežas dávviid?
- Makkár vuogit geavahuvvojit, mat veahkehit máná/ nuora bargat leavssuid ja ráhkkanit skuvlii?
- Makkár veahki dárbbut ja veahkkedoaimmat mánás/ nuoras leat skuvllas?

Astoáigi ja skihpárgaskavuodát

- Makkár astoáiggi dahkamuš mánás/ nuoras lea? Leago das fuolla?
- Leatgo mánás/ nuoras buresdoaimmi skihpár- ja fuolkegaskavuodát?
- Dovdatgo máná/ nuora skihpáriid ja sin vanhemiid?
- Makkár áššiid bargabeahhti astoáiggi ovtas mánáin?
- Makkár astoáigái gullevaš njuolggadusat dudnos leat mánáin/ nuorain?

Ruovttu ja skuvlla ovtasbargu

- Mo vásiheahppi oktavuoda doallama skuvllain ja sávabeahhtigo dasa juoga nuppástusa?
- Mo máná/ nuora vejolaš veahki dárbbuide lea skuvllas vástiduvvon?
- Livččiigo dárbu ovtas suokkardallat ja ságastallat oahppi skuvlavázzima dahje bajásgeassima birra?

OAHPAHEADJI VÁLDDAHALLAN MÁNÁ/ NUORA DILIS

Dillegovva

- Dálá dili oanehis válddahallan iežat sániiguin (manin mii leat dál dás)
- Muital iežat sániiguin fuola/ dili birra, mii lea mielddisbuktán dán muddui (válddahala fuola/ dili ja man guhká dat lea bistán ja manin dovddat ahte dát lea fuolla, mii gáibida guorahallama)

Skuvlavázzin ja oahppan

- válddahala máná/ nuora skuvlavázzima ja oahppama ovdáneami ja ovddos mannama
- mo skuvlabeaivi áigge doaimmat mannet (sirdásandilit, diibmogaskkat, oahppodiimmut jna)
- leavssuid bargan, iskosiidda ráhkkaneapmi, skuvladávviid fuolaheapmi
- sosiála dilis skuvllas (skihpárat, diibmogaskkat, sirdásandilit, givssideapmi jna)
- eretorrumat, maŋŋoneamit

Veahki dárbbut ja veahkkedoaimmat

- Válddahala máná/ nuora veahki dárbbuid ja mo dat leat guorahallojuvvo
- Muital, maiguin veahkkedoaimmaiguin máná/ nuora veahki dárbbuide lea vástiduvvo ja man guhká dat leat čađahuvvo
- Oahppannávcca guorahallamat dahkkon, mat?
- Luohkás čađahuvvo veahkkedoaimmat, mat?

Plána mo joatkit

- Čállojuvvo oktiigeassu ságastallamis ja das, gii dahká ja maid, sihke maiddái mo dás ovdánit ja árvvoštallat dili.

Guorahallama leat leamaš dahkame (namma ja sajádat/ ámmátnameahttu)

lapha.fi

Lapin hyvinvointialue
Lapin buresveadjinguvliu
Lapin pyeereestvaljeenkuovliu
Lapin pue'rrvääjjamv'vdd

Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus

Euroopan unionin
rahoittama
NextGenerationEU

Ovdadieđuidčoaggin dutkanárvoštallamiid buohta (dearvvašvuodafuolahusa ámmátolmmoš)

FUOM! Dárbblaš lobit jerrojuvvojit álgu.

OKTAVUOĐADIEĐUT

Bearraša oktavuodadieđut

- Máná namma ja persovdnadovddaldat, čujuhus, poastanummir ja -doaibmabáiki, luohkkádássi
- Fuolaheaddji 1 namma ja persovdnadovddaldat, tel nr, e-poastačujuhus, čujuhus, poastanummir ja -doaibmabáiki (jos eará go mánás), ámmát
 - » bargodilli (ollesbeaivebargu, oasseáigásaš, bargguheapme, beaivebargu, vuorrobargu ee.)
- Fuolaheaddji 2 namma ja persovdnadovddaldat, tel nr, e-poastačujuhus, čujuhus, poastanummir ja -doaibmabáiki (jos eará go mánás), ámmát
 - » bargodilli (ollesbeaivebargu, oasseáigásaš, bargguheapme, beaivebargu, vuorrobargu ee.)
- Bearašdilli
 - » rabaslihttu
 - » náittoslihttu
 - » earránan (goas earráneapmi dáhpáhuvvan?)
 - » ođđabearaš (goappá vanhemiš ja geat ođđabearraši gullet, namat ja šaddanjagit?)
 - » sadjásašbearaš
 - » eará, mii?
- Fuolaheaddjivuohhta
 - » oktasašfuolaheaddjivuohhta (goabbá lagašvánhen/ gáiddusvánhen, ovtastallanordnemat, lea gáiddusvánhema lohpi ovtastallamiidda/ dutkamušaide?)
 - » oktofuolaheaddjivuohhta (goappás?)
 - » eará fuolaheaddji, gii (namma ja oktavuodadieđut)?
- Oappáid ja vieljaid namat ja šaddanjagit
- Earát, geat ášset bearrašiš (oabbá-/vielljabealit, eará rávesolbmot dahje fuolkkit ee.)

Skuvlla oktavuodadieđut

- Skuvlla namma
- Oahpaheaddji namma, tel nr ja e-poastačujuhus

Eará ámmátolbmot, geat johtet bearraša fárus

- ámmátnameahttu ja oktavuodadieđut

lapha.fi

Lapin hyvinvointialue
Lapin buresveadjinguvviu
Lapin pyereestvaljeenkušviu
Lapin pue'rrvääjjamv'vdd

Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus

Euroopan unionin
rahoittama
NextGenerationEU

DUOGÁŠDIEĐUT

Bearraša árga

- Leatgo din bearrašis leamaš stuorra nuppástusat ja/ dahje fárremat báikkis nubbái, mat leat váikkuhan eallimii?
 - » Makkárat ja goas?
- Makkárat leat din bearraša lagaš- ja veahkkefierpmádagat?
 - » Geat dáidda fierpmádagaide gullet?
- Válldahala din bearraša vuodđoárgga ja oktasaš dahkamušaid
- Válldahala din bearraša resurssaid ja nana beliid
- Man olu vahkus ovtastallabeahtti mánáin/ nuorain guovttá gaskka dahje ovtas bearašin?
- Mat bálvalusat dutno mánás/ nuoras ja bearrašis leat leamaš ja leat dál anus?
- Leago din bearrašis uhkideaddji vuoiŋŋalaš ja/ dahje rumašlaš fámugeavaheapmi? (jos lea, válldahala mo dat boahtá ovdan)
- Man veardde doai vánhemat geavaheahppi vahkus alkohola dahje eará gárrenávdnasiid?
 - » Geavahitgo máná/ nuora oappát ja vieljat dahje áhkut ja ádját gárrenávdnasiid?
- Mo doai vánhemat veadjibeahtti?
- Mii lea bearraša veahki dárbu?
 - » Leahppigo juo ožžon juoga veahki?
- Jos vánhemat riidduid siste/ earránan
 - » Mo vánhemiid bajásgeassinvierut heivejit oktii? (Leatgo ovttaláganat / sierraláganat)

Máná/ nuora dálá doaibmannávcca dilli

- Válldahala máná/ nuora árgga nana beliid ja resurssaid
 - » Mas dovdat, ahte dat leat nana bealit ja resurssat?
- Válldahala máná/ nuora árgga beroštumiid ja astoáigge doaimmaid
- Mo máná/ nuorra ceavzá čuovvovaš beaivválaš doaimmain aiddo dál:
 - » nohkan ja moriheapmi/ lihkan (jándorritma, nohkanáigi, nohkesteapmi, man bures oadđá, snuhra, morihanáigi/ lihkanáigi jna)
 - » idit- ja eahketdoaimmat (eahketborramuš, bániid geallan, riššu, bajás lihkan, seŋgii mannan jna)
 - » gárvodeapmi
 - » hygieniijadikšun/ hivssetdoaimmat
 - » borran/ boradeapmi
 - » iežas dávviriid fuolaheapmi
 - » áiggi hámuheapmi
 - » ruovttu olggobealde lihkeapmi ja áššiiddikšun
 - » ruvttóáigi
 - » kofeiidnabuktagiid/ gárrenávdnasiid geavaheapmi (ADSUME nuoraide dárbbu mielde)
 - » psyhkalaš dávdamearkkat: miellaláhkái ja láhttemii gullelaš áššit, dovdduid hálddašearpmi (BDI21 deprešuvdnagažadeapmi, BAI átestusgažadeapmi nuoraide dárbbu mielde. BDI21 maiddá sámegillii.)
 - » sosiála dáiddut, sosiála ovtastallan ja skihpárat: leatgo skihpárat, loaktágo eambbo okto vai joavkkus, nuppi olbmo vuhtiiváldin, vanhema ja máná gaskavuodát, gaskavuodát oappáiguin ja vieljaiguin, bearrašii mávssolaš eará bearaš- ja fuolkegaskavuodát

Máná/ nuora dálá dearvvašvuođadilli

- Leago mánás/ nuoras juoga buozalmas, váddu, dálkkodeapmi dahje juoga eará ášši, mii váikkuha dearvvašvuođadillái ja/ dahje doaibmannákcii?
- Gullu
- Oaidnu
- Leatgo máná/ nuora eallimis dáhpáhuvvan áššit, mat mielddisbuktet streassa (eallinnuppástusat, givssideapmi, massimat, vanhemiid earráneapmi, traumáhtalaš dáhpáhusat, vealaheapmi jna)

Áramuttut – mánnávuohhta – nuorravuohhta

- Válddahala áhpehisvuođaáiggi ja riegádahttima (áhpehisvuođa bistu, vejolaš komplikašuvnnat, vejolaš dálkkodeamit, borgguheapmi ja gárrenávdnasiid geavaheapmi áhpehisvuođa áigge, riegádahttin vulogeaže/ sekšuvdna, riegádeaddu- guhkkodat, njuoratmáná veadjin oppalaččat, eará erenoamážit jna)
- Válddahala njuoratmánnááiggi (oadđinritma, borran, kontávttá váldin, eará mii lea erenoamáš jna)
- Válddahala máná motoralaš čálgama (beahkin, guokkardeapmi, čuožžileapmi juoga man vuostá, vázzit oahppan; fiinnamotorihkka dahje áššiid oahppan ja ovdáneapmi, mat dahkkojit giedaiguin; sihkkelastit oahppan, čuoigan; juoidá eará, maid?)
- Válddahala máná giellaovdáneami (vuosttaš sánit ja cealkagat, hállama/hupmama ádden/ipmirdeapmi, vejolaš jietnadatfeallat: juoidá eará, maid?)
- Válddahala máná buohcamiid ja dahkkon dutkamušaid (man dájá lei buohcci ja maid buozai, dáhpedorpmat ja láviigo šaddat daidda, dahkkon doaibmabijut/ dutkamušat, dálkkodeamit, vejolaš terapiijat/ psykologa dutkamušat, áššehasvuohhta bearašrávvehagas jna)
- Leago mánnán láven:
 - » baikit buvssaide/ doalahit baikka boahtimis
 - » cissat buvssaide
- Válddahala máná áicodoaimma (garraseappot/ unnit go dábálaččat reagere áicamušaide omd. jienat, guoskkaheapmi, hájat, smáhkát ja lihkaheapmi ee.)
- Válddahala máná psyhkalaš ovdáneami (makkár luondu ja temperameanta, miellalahki)
- Válddahala máná stoahkama (stohkosat, maid miellalis stoahká dahje stoagai mánnán, stoahkágo okto vai joavkkus, duhkorasat, miellagovahus, nuppi rollii sajáiduvvan, beroštumit jna)
- Válddahala máná beaivválaš doaimmaid ja nuppástusdiliid (máná ceavzin beaivválaš doaimmain, dego gárvodeapmi ja nuoladeapmi, borran, hivssegastimat jna. Mo iešguđetlágan sirdásandilit lihkostuvve, omd. vuolgimat, máhccamat jna?)
- Beaivedikšu: leago mánná leamaš beaivedivššus/ovdaskuvllas, man agis? Válddahala mo dát manne, ledjego doppe erenoamáš fuolat/ veahkkedoaimmat ja makkárat?
- Skuvlavázzin ja oahppan vuodđoskuvllas
 - » válddahala máná skuvlii álgima ja oahppama ovdáneami
 - » vejolaš veahki dárbbut ja veahkkedoaimmat
 - » leavssuid bargan, iskosiidda ráhkkaneapmi, skuvladávviiriin fuolaheapmi
 - » sosiála dilít skuvllas (skihpárat, diibmogaskkat, sirdásandilit, givssideapmi jna)
 - » miellalahki ja psyhkalaš dávdamearkkat (átestupmi, deprešuvdna, iešvahágahttin ee.)
- Skuvlavázzin ja oahppan nuppi dásis
 - » válddahala máná nuppi dási skuvlii álgima ja oahppama ovdáneami ja ovddos mannama
 - » vejolaš veahki dárbbut ja veahkkedoaimmat
 - » skuvlabargguid bargan, iskosiidda ráhkkaneapmi, skuvladávviiriid fuolaheapmi
 - » sosiála dilít skuvllas (skihpárat, sirdásandilit, givssideapmi jna)
 - » miellalahki ja psyhkalaš dávdamearkkat (átestupmi, deprešuvdna, iešvahágahttin ee.)

Lagašsoga buozalmasat ja čálganhástalusat

- Leatgo din bearrašis ja/dahje lagašsogas gávnnavuvvon ja geas
 - » giellaovdáneami sierraváttut
 - » oahppanváttut
 - » lohkan- ja čállinhehttehus
 - » konsentrašuvdnaváttut (mearkkat dahje diagnoserejuvvon)
 - » autisماجirju hehttehus
 - » miellaláhkehehttehus
 - » guoggomasráksábuozalmasat
 - » váibmobuozalmasat (ráhkaduslaš váibmosivat/ duođalaš ritmahehttehusat nuorra agis)
 - » Eará, mii?
- Mánná lea ožžon álgu skenkejuvvon sohkaseallain. Leago diehtu skenkejeaddji ja su lagašsoga buozalmasain ja čálganhástalusin?
 - » Juo, mii?
 - » Ii

Guorahallama leat leamaš dahkame (namma ja sajádat/ ámmátnamehus)

lapha.fi

Lapin hyvinvointialue
Lapin buresveadjinguvliu
Lapin pyereestvaljeenkušvliu
Lapin pue'rrvääjjamv'vdd

Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus

Euroopan unionin
rahoittama
NextGenerationEU